

ERYTHEIA

REVISTA DE ESTUDIOS BIZANTINOS Y NEOGRIEGOS

38 - 2017

SEPARATA

ÍNDICE

D. MARTÍNEZ CHICO-A. GONZÁLEZ GARCÍA, Conjunto de <i>nummi</i> visigodos procedente de Los Cercadillos (Alcalá de Guadaíra, Sevilla)	19
M. GARCÍA-AMORÓS-J. SOTO-CHICA, Menandro el Protector y la embajada de Zemarco de Cilicia: traducción al español y estudio de la primera embajada de una potencia cristiana al Asia Oriental	25
E. PINZÓN AVENDAÑO, Interacciones entre Bizancio y el islam en el medio letrado: Simeón Seth en el contexto del siglo XI	51
E. MADARIAGA, Adverbios de foco en griego bizantino: μόνον/μόνος en la <i>Historia</i> de Nicetas Coniata (s. XII-XIII)	73
J. F. DOMÍNGUEZ DOMÍNGUEZ, Adquisición de códices de Andrés Darmario para El Escorial (1571)	117
J. M. FLORISTÁN, Los contactos de la Chimarra con Roma y España en la segunda mitad del s. XVI y primeras décadas del s. XVII	139
J. M. FLORISTÁN, Relación del viaje de Antonio de Echávarri a la Chimarra (Himarë) en el verano de 1575	183
E. LATORRE BROTO, <i>Un brindis en el Acrocorinto</i> : la excursión por la Argólide del cónsul Plácido de Jove y Hevia en 1850	199
X. ΜΠΙΝΤΟΥΔΗΣ, Το δημοτικό τραγούδι και η νεοελληνική λογοτεχνία. Σχέσεις επιρροής ή διαλεκτικές σχέσεις;	239
T. TSCHÖGELE, Griechische Zeitungssprache im 19. und 20. Jahrhundert	279
E. AYENSA PRAT, Àurea de Sarrà, una bacante catalana en las estribaciones de la Acrópolis	325
Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, Ο «Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής» και η μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού της Θράκης	355

Recibido: 02.01.2016

Aceptado: 21.09.2016

Ο «Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής» και η μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού της Θράκης

Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
mvarv@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Στη μελέτη αυτή εξετάζεται το ερευνητικό και εκδοτικό έργο του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», ενός σωματίου που ασχολείται με την μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού των Ελλήνων της Θράκης. Το έργο αυτό εντάσσεται στα πλαίσια των τοπικών σπουδών, ιδιαίτερα μάλιστα εκείνων που αφορούν προσφυγικούς πληθυσμούς από τη Μικρά Ασία, και της ανάπτυξής τους μετά το 1922 στην Ελλάδα, και παρουσιάζονται οι βασικοί ιδεολογικοί και μεθοδολογικοί άξονες που το διέπουν.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Θράκη, Μικρά Ασία, πρόσφυγες, ιστορία, λαογραφία, τοπικές σπουδές.

ABSTRACT: This study examines the research and publishing work of the «Educational Committee of Komotini», an association that deals with the study of the history and culture of the Greeks of Thrace. This project is part of the local studies, especially those concerning refugee populations from Asia Minor established after 1922 in Greece, and presents the main ideological and methodological principles that characterize it.

KEY WORDS: Thrace, Asia Minor, refugees, history, folklore, local studies.

Στον πολυσήμαντο, ιστορικά και πολιτισμικά χώρο της Θράκης πολλοί ήταν και είναι οι επιστημονικοί φορείς που με το έργο τους στις τοπικές θρακικές σπουδές αποτελούν σταθμούς της παρουσίας και δράσης του Γένους¹. Ακόμη και

¹ Στην μελέτη αυτή συνεχίζεται η παρουσίαση του έργου που έχει συντελεστεί σε επίπεδο τοπικών σπουδών στο βορειοελλαδικό χώρο, στα πλαίσια της οποίας εντάσσεται και η προηγούμενη μελέτη

μετά τις ραγδαίες μεταβολές του γεωπολιτικού και ανθρωπογεωγραφικού τοπίου στην μείζονα Θράκη, με τα κοσμοϊστορικά γεγονότα των τριών πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, στο επίκεντρο των οποίων και βρέθηκε, η έντυπη παρουσία του Γένους, με ημερήσιες, εβδομαδιαίες και περιοδικές εκδόσεις των φορέων αυτών ήταν, και φυσικά συνεχίζει να είναι, ανελλιπής και δυναμική².

Ο «Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής», που ιδρύθηκε στην θρακική αυτή πόλη το 1959, με πρωτοβουλία του Γυμνασιάρχη Μαρίνου Ξηρέα και του συμβολαιογράφου Αντ. Ρωσσίδη, ανέλαβε αμέσως μετά την ίδρυσή του το σημαντικό έργο της διαχείρισης μεγάλου μέρους του θρακικού ιστορικού και πολιτισμικού κεφαλαίου³. Στα πλαίσια αυτά ιδρύθηκε από τον Όμιλο «Ιστορικό Αρχείο» και «Μουσείο Λαϊκής Τέχνης», άρχισαν να απαρτίζονται οι σχετικές συλλογές, ενώ στην πορεία του χρόνου αποκτήθηκαν ιδιόκτητα γραφεία, το 1979, σε παλαιά αρχοντικά της Κομοτηνής που διατηρήθηκαν έτσι από την φθορά και αξιοποιήθηκαν πολιτισμικά, και συστήθηκε «Λαογραφικό Μουσείο», που στεγάζεται σε ένα από τα τελευταία παλαιά κτήρια της πόλης, το αρχοντικό της οικογένειας Πεΐδη, από το 1982.

Επίσης αποκτήθηκε το αρχείο Μιλτιάδη Σταμούλη, από τη θρακική Σηλυβρία, ιδρύθηκε φωτογραφικό αρχείο, αποκτήθηκαν κειμήλια και αρχαιικά τεκμήρια σημαντικών προσωπικοτήτων της Θράκης, ανάμεσα στις οποίες του Κομοτηναίου Μητροπολίτου Τραπεζούντος και κατόπιν Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσάνθου Φιλιππίδη, ενώ ιδρύθηκε και ειδική βιβλιοθήκη θρακικού ενδιαφέροντος, με περισσότερους των 2000 τόμων. Στη συνέχεια ιδρύθηκε χορευτικό συγκρότημα, ειδικευόμενο στους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο ζωντανά τμήματα του Ομίλου, με παραστάσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, μια δραστηριότητα που έχει κατ' επανάληψη τιμηθεί με πολλά ελληνικά και διεθνή σχετικά βραβεία.

Ο Όμιλος ενδιαφέρθηκε επίσης για την ανάπτυξη των τεχνών, διοργανώνοντας καλλιτεχνικές, μουσικές και εικαστικές κατά κύριο λόγο, εκδηλώσεις,

μας για τον Ποντιακό Ελληνισμό, βλ. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Η "Επιτροπή Ποντιακών Μελετών" και οι τοπικές σπουδές στην Ελλάδα», *Erytheia* 37 (2016) 341-355.

² Για τα γενικά χαρακτηριστικά παρομοίων καταγραφικών και ερευνητικών προσπαθειών βλ. Ρ. ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ, «Λαογραφικά αρχεία και εθνική ταυτότητα: μια σχέση αλληλεπίδρασης», στον τόμο Σ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (επιμ.), *Κριτική διεπιστημονικότητα. Έθνος και ταυτότητα. Πολιτισμικές αντιστάσεις* 2, Αθήνα 2006, σ. 127.

³ Σε όσα ακολουθούν δεν θα γίνει προσπάθεια καταγραφής του ιστορικού του Ομίλου, για τον οποίο βλ. Δημ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Πανηγυρικός λόγος για τα εικοσιπεντάχρονα δράσεως του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», *Θρακική Επετηρίδα* 5 (1984) 423-440. Εδώ αναφερόμαστε σε ορισμένα μόνο σημεία σχετικά με την συμβολή του Ομίλου στην ανάπτυξη των θρακικών τοπικών επιστημονικών σπουδών.

μαντολινάτα, σχολή μπαλέτου και εργαστήριο ζωγραφικής, το οποίο μάλιστα σε ετήσια βάση εκθέτει τα έργα των μαθητών του. Επίσης διοργανώνει σειρές διαλέξεων και εκδηλώσεων σε εθνικές και άλλες επετείους, παρουσιάσεις βιβλίων θρακικού ενδιαφέροντος, ημερίδες και ομιλίες, με στόχο την τόνωση της πνευματικής ζωής της πόλης, συχνά σε συνεργασία και με το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, στην ίδρυση του οποίου, από την πλευρά της τοπικής θρακικής κοινότητας, πρωτοστάτησε.

Σημαντικοί σταθμοί στην εμπλοκή του Ομίλου στο ζήτημα της προώθησης των τοπικών θρακικών σπουδών αποτελούν τόσο η διοργάνωση διεθνών θρακικών συνεδρίων, όσο και η ίδρυση και λειτουργία του «Κέντρου Θρακικών Μελετών», το 1982. Στα πρώτα ακολουθείται η κλασική περιοδολόγηση της ελληνικής ιστορίας σε αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους, με τα συνέδρια του Ομίλου να αρχίζουν από τη μελέτη των βυζαντινών χρόνων, για να ακολουθήσουν η αρχαία, η μεταβυζαντινή και κατόπιν και πάλι η βυζαντινή Θράκη, ενώ δεν έχει ληφθεί μέριμνα για τη νεότερη και σύγχρονη ιστορία. Πρόκειται για διεθνή συνέδρια, που διοργανώνονται περίπου ανά πενταετία, αναλόγως βεβαίως των οικονομικών δυνατοτήτων, και τα οποία προωθούν ουσιαστικά την έρευνα της ιστορίας, της αρχαιολογίας και της λαογραφίας της Θράκης, για τα οποία θα γίνει λόγος και στη συνέχεια.

Όσον αφορά το «Κέντρο Θρακικών Σπουδών», στα πλαίσια του οποίου έχει ενταχθεί και η έκδοση της *Θρακικής Επετηρίδας*, σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας του σκοποί του είναι: «α. η επιστημονική έρευνα των θεμάτων και προβλημάτων του θρακικού χώρου από φιλολογική, ιστορική, εθνολογική, αρχαιολογική, λαογραφική, κοινωνιολογική, οικονομική και κάθε άλλη άποψη και β. η προβολή και αξιολόγηση του έργου των Θρακών επιστημόνων, λογοτεχνών, καλλιτεχνών και όλων γενικά των διακεκριμένων προσωπικοτήτων που κατάγονται από τη Θράκη»⁴.

Οι λίγες αυτές εισαγωγικές διαπιστώσεις είναι απαραίτητες, προκειμένου να κατανοήσουμε τη θέση και τη σημασία του εκδοτικού έργου του Ομίλου, το οποίο και κυρίως θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, ως χαρακτηριστική περίπτωση ανάπτυξης των τοπικών θρακικών επιστημονικών σπουδών. Πρόκειται για την έκδοση της *Θρακικής Επετηρίδας*, της *Ετήσιας Έκδοσης του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής*, σύμφωνα με τον τίτλο και τον υπότιτλο που υπάρχουν στο εξώφυλλο

⁴ Δημ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, «Πανηγυρικός λόγος για τα εικοσιπεντάχρονα δράσεως του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», ό.π., σ. 437.

και στην σελίδα τίτλου κάθε τόμου του έγκριτου αυτού θρακικού επιστημονικού περιοδικού, από το 1980, οπότε και για πρώτη φορά εκδόθηκε, και μέχρι σήμερα.

Στα τριάντα αυτά χρόνια έχουν εκδοθεί συνολικά ένδεκα ογκώδεις τόμοι του περιοδικού, στις σελίδες των οποίων έχουν δημοσιευθεί πρωτότυπες μελέτες για την ιστορία, τη λαογραφία, την αρχαιολογία, την κοινωνία, τον πολιτισμό, την οικονομία, την Εκκλησία, την ανθρωπογεωγραφία κ.λπ. της Θράκης, όχι μόνον της σημερινής ελληνικής, αλλά της μείζονος, δηλαδή και των περιοχών της Ανατολικής και της Βόρειας Θράκης, της Ανατολικής Ρωμυλίας, οι προσφυγοποιημένοι πληθυσμοί των οποίων κατέφυγαν στην Δυτική Θράκη, αλλά και ευρύτερα στα όρια του ελληνικού κράτους⁵, μετά τα δραματικά ιστορικά γεγονότα, των οποίων μνεία έγινε παραπάνω. Ήδη δε στο αρχικό και εισαγωγικό κείμενο του πρώτου τόμου, γραμμένο στην Κομοτηνή τον Δεκέμβριο του 1980, διασαφηνίζεται η σχέση του περιοδικού με την λόγια εκδοτική θρακική παράδοση: «Η ιδέα δεν είναι καινούργια. Περιγράφεται άριστα στο εισαγωγικό κείμενο του πρώτου τόμου της *Θρακικής Επετηρίδος* που εξέδωσε η Εν Αθήναις Θρακική Αδελφότης το 1897».

Ποια δε είναι η ιδέα αυτή, στην οποία περικλείονται όλοι οι στόχοι της εκδοτικής επιτροπής του περιοδικού, περιγράφεται αμέσως παραπάνω: δημοσίευση και προβολή αξιόλογων επιστημονικών εργασιών σχετικών με τη Θράκη, παρουσίαση των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε αυτήν, των προβλημάτων που αντιμετωπίζει, αλλά και των απόψεων και των θέσεων του Ομίλου πάνω στα καυτά θέματα του τόπου. Με βάση τα παραπάνω, στο αρχικό εκδοτικό σημείωμα ορίζεται ότι στο περιοδικό θα δημοσιεύονται μελέτες και άρθρα γύρω από το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της Ελληνικής Θράκης,

«δηλαδή κείμενα ιστορικά, λαογραφικά, αρχαιολογικά, κοινωνιολογικά, οικονομικά και λοιπά. Επίσης θα υπάρχουν λογοτεχνικές σελίδες αφιερωμένες στην παρουσίαση του έργου Θρακών λογοτεχνών, σελίδες χρονικών για την καταγραφή της ζωής και της κινήσεως της Θράκης και βιβλιογραφικές σελίδες για την παρουσίαση του συγγραφικού έργου που αφορά στον τόπο μας»⁶.

⁵ Σε μεγάλο βαθμό η οπτική του Ομίλου και του περιοδικού του για τις θρακικές σπουδές σχετίζεται με το ζήτημα των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στους πρόσφυγες και τους γηγενείς και των στοιχείων του πολιτισμού των προσφύγων που μεταφέρθηκαν στην σημερινή ελληνική Θράκη. Για τις πολιτισμικές αυτές διαδικασίες βλ. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα νησιά του Αιγαίου και τα Μικρασιατικά παράλια πριν και μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την ανταλλαγή πληθυσμών (1920-1924)», *Πρακτικά Συνεδρίου «Η επικοινωνία στον αιγαϊκό και παρευξείνιο χώρο»*, Κομοτηνή 2004, σ. 34-42, με βιβλιογραφία και παραδείγματα.

⁶ *Θρακική Επετηρίδα* 1 (1980) 4-5.

Ξεκίνησε λοιπόν το περιοδικό αυτό ενσυνειδήτως ως δεύτερη περίοδος της παλαιάς εκείνης *Θρακικής Επετηρίδος*, του 1897. Και για τον λόγο αυτό, το Διοικητικό Συμβούλιο του Ομίλου συγκρότησε «Επιτροπή Εκδόσεων», η οποία λειτουργεί ως κριτική και εκδοτική επιτροπή του περιοδικού, και υπό την εποπτεία και ευθύνη της οποίας κάθε τόμος συγκροτείται και κυκλοφορείται. Επιτροπή που συνέταξε τον εκ δέκα άρθρων «Κανονισμό *Θρακικής Επετηρίδας*», και η οποία, ανανεωμένη σήμερα, όπως είναι φυσικό λόγω της παρελεύσεως τόσων δεκαετιών, συνεχίζει να διαβάζει και να κρίνει συστηματικά κάθε κείμενο που παραδίδεται στο περιοδικό προς δημοσίευση, εκφράζοντας μάλιστα εγγράφως την κρίση της, ώστε αρκετά κείμενα να μην δημοσιεύονται ή να επιστρέφονται στους συγγραφείς τους με παρατηρήσεις, βελτιώσεις και διορθώσεις. Αυτό σημαίνει ότι το περιοδικό αυτό υπήρξε από τα πρώτα που εφάρμοσαν στην πράξη την πρακτική των κριτών –η οποία σήμερα τείνει να γενικευθεί, επιτέλους, και στα ελληνικά επιστημονικά περιοδικά–, με αποτέλεσμα το ιδιαίτερος σημαντικό επιστημονικό επίπεδο των τόμων που κυκλοφορήθηκαν.

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα τα περιεχόμενα και την ταυτότητα του περιοδικού, κατά τόμο. Ο πρώτος τόμος κυκλοφορήθηκε, όπως προαναφέρθηκε, στα τέλη του 1980. Αποτελείται από 455 σελίδες, και περιλαμβάνει 22 μελέτες, 4 λογοτεχνικά κείμενα, χρονικά και απολογισμούς δράσεων, 12 βιβλιοκρισίες, βιβλιογραφικό δελτίο και στο τέλος σύντομα βιογραφικά των συνεργατών του τόμου. Οι μελέτες είναι κατά κανόνα πρωτότυπες και πρωτοδημοσιεύμενες, με εξαίρεση ελάχιστες αναδημοσιεύσεις μελετών (λ.χ. του Μ. Μελιρρύτου ή του Στ. Κυριακίδη και του Γ. Α. Μαμέλη), η σπουδαιότητα των οποίων για τις θρακικές σπουδές δικαιολογεί πλήρως την αναδημοσίευση που γίνεται.

Από τον πρώτο αυτό τόμο παγιώνονται οι αρχές πάνω στις οποίες έχει δομηθεί η συγκρότηση και έκδοση του περιοδικού, ιδιαιτέρως μάλιστα οι αρχές της τοπικότητας⁷ και της αντίληψης για τη μοναδικότητα του θρακικού πολιτισμικού παραδείγματος⁸, οι οποίες συνήθως προσδιορίζουν τις επιμέρους εκδοχές των τοπικών σπουδών. Επιπλέον δε, από μεθοδολογική άποψη, γίνονται συστηματικές αναφορές τόσο στην ανάγκη βιβλιογραφικής και αρχειακής, όσο και, κυρίως, στην

⁷ Βλ. σχετικά S. FAINZANG, «L'objet construit et la methode choisie. L'indelectible lien», *Terrain* 23 (1994) 161-172. G. THOMAS, «Folklore, fieldwork and performance. Some reflections», *Arv. Nordic Yearbook of Folklore* 50 (1994) 48-50.

⁸ Πρβλ. L. SAUKA, «Territorial dimensions in a work of folklore», *Tautosakos Darbai* 5: 12 (1996) 12-15. Derek CLIFFORD, «Methods in oral history and social work», *Oral History. Journal of the Oral History Society* 23: 2 (1995) 65-70.

αναγκαιότητα συστηματικής επιτόπιας έρευνας, στους οικισμούς και στην ύπαιθρο χώρα της Θράκης, με συγκεκριμένα ερωτηματολόγια⁹ και ορισμένους σκοπούς, ώστε να ανανεωθεί και να εμπλουτιστεί το ήδη γνωστό ιστορικό και λαογραφικό πρωτογενές υλικό που σχετίζεται με την Θράκη.

Ο χαρακτήρας του κατόπτρου των θρακικών σπουδών, διαχρονικά, που δίνεται στον πρώτο τόμο, παγιώνεται και εξακολουθεί ενεργός και στη συνέχεια της εκδοτικής ζωής του περιοδικού. Ο δεύτερος τόμος κυκλοφορεί το 1981, και αποτελείται από 514 σελίδες. Περιλαμβάνει 18 μελέτες, 9 λογοτεχνικά κείμενα και δοκίμια, 4 βιβλιοκρισίες, και το καθιερωμένο πια τέλος, την βιβλιογραφική ενημέρωση και τα βιογραφικά των συνεργατών. Με την δομή αυτή, η *Θρακική Επετηρίδα* αποτελεί πλέον κομβικό σημείο των περί την Θράκη ελληνικών σπουδών, καθώς από τις σελίδες της περνούν μικρά και μεγάλα ονόματα, μελέτηματα και αφηγήματα, που όλοι και όλα όμως έχουν κάτι πρωτότυπο να πουν και να διασώσουν εντύπως για την ιστορία και τον πολιτισμό, το παρελθόν και το παρόν της θρακικής γης. Από την προϊστορική αρχαιολογία, ως την αναστήλωση και αναπαλαίωση των αρχοντικών της Κομοτηνής.

Ο τρίτος τόμος του περιοδικού, που αποτελείται από 384 σελίδες και εκδόθηκε το 1982, συμπίπτει με ένα σημαντικότερο για τα θρακικά πράγματα γεγονός, με την ίδρυση και έναρξη λειτουργίας του «Κέντρου Θρακικών Μελετών» ως αυτοτελούς τμήματος του Ομίλου, για το οποίο έγινε λόγος και προηγουμένως. Όπως προαναφέρθηκε, το περιοδικό κατέστη όργανο του Κέντρου αυτού, μαζί με το θρακικό αρχείο και την θρακική βιβλιοθήκη, με την ελπίδα μάλιστα, όπως διατυπώνεται σαφώς στα σχετικά κείμενα, κάποτε να ήταν εφικτή η ανεξαρτητοποίησή του, ως ανεξαρτήτου επιστημονικού ιδρύματος. Στην αρχή μάλιστα (σ. θ'-ιστ') δημοσιεύθηκε και ο «Κανονισμός Λειτουργίας του Κέντρου Θρακικών Μελετών του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής».

Στον τόμο περιλαμβάνονται 18 μελέτες, 3 λογοτεχνικά κείμενα, χρονικά σχετικά με διεθνή συνέδρια και σημαντικές διαλέξεις θρακικού ενδιαφέροντος ή περιεχομένου, μία βιβλιοκρισία, βιβλιογραφικό δελτίο και βιογραφικά συνεργατών. Επίσης, καθώς το έτος 1982 είχε αφιερωθεί στην μνήμη των Ελληνικών Πατρίδων της Ανατολής, με την ευκαιρία της συμπλήρωσης 60 χρόνων από την Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, στον τόμο αυτό συμπεριλαμβάνεται και

⁹ Σχετικά με αυτά βλ. Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ, «Οδηγία προς συλλογή λαογραφικής ύλης», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 13-14 (1960-1961) 73-74. Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Οδηγίες για τη συλλογή λαογραφικού υλικού*, Θεσσαλονίκη 1963. Πρβλ. επίσης Μηνάς Αλ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, *Ηπειρωτικά χειρόγραφα λαογραφίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Συλλογή φοιτητών 1964-1974*, Ιωάννινα 1980, σ. 6-8.

ειδικό αφιέρωμα για τα εξηντάχρονα της εξόδου του Γένους από τις πατρίδες της Ανατολής¹⁰. Είναι δε αυτός ο τόμος που αποσαφηνίζει την πανελλήνια πλέον εμπέλεια του περιοδικού, καθώς όχι μόνον ο κύκλος των συνεργατών διευρύνεται σημαντικά, αλλά και η θεματολογία αποδεικνύει πως η *Θρακική Επετηρίδα* βρίσκεται πια σε απευθείας, άμεσο και γόνιμο επιστημονικό και πνευματικό διάλογο με τα πανελληνίως συμβαίνοντα στο πεδίο της επιστήμης και της πνευματικής παραγωγής.

Με τον τόμο αυτό παγιώνεται τόσο η ακολουθούμενη στις μελέτες του περιοδικού και στις δραστηριότητες του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής» μεθοδολογία των τοπικών σπουδών και της τοπικής ιστορίας¹¹, με την επιστημολογική έννοια του όρου, όσο και η επικέντρωση στα προσφυγικά θέματα. Συχνή είναι η προσπάθεια να αναδειχθεί η συμβολή των προσφύγων, κυρίως των προερχομένων από περιοχές της μείζονος Θράκης, στην ανάπτυξη του ελληνικού κράτους και της ελληνικής κοινωνίας, σε όλα τα επίπεδα της οργανωμένης κοινωνικής ζωής¹².

Ο τέταρτος τόμος του περιοδικού, αποτελούμενος από 484 σελίδες, εκδόθηκε το 1983. Περιλαμβάνει 18 μελέτες, ορισμένες εκ των οποίων πολυσέλιδες, 4 λογοτεχνικά κείμενα, και ως καθιερωμένο πλέον τέλος την βιβλιογραφική ενημέρωση και τα βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων. Είναι αυτός ο τόμος που οριοθετεί την θέση του περιοδικού ανάμεσα στα υπόλοιπα ανάλογα θρακικά περιοδικά, καθώς παγιώνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, για τα οποία θα γίνει λόγος και στη συνέχεια. Είναι επίσης ο τόμος που ουσιαστικά καθιερώνει το περιοδικό ως το κατεξοχήν σύγχρονό μας όργανο των ελληνικών θρακικών σπουδών, στη συνείδηση της ελληνικής και διεθνούς επιστημονικής κοινότητας, καθώς φαίνεται και από τις κρίσεις που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί, και μάλιστα από έγκυρους και έγκριτους επιστήμονες και ειδικούς ερευνητές.

Ο πέμπτος τόμος εκδόθηκε την αμέσως επόμενη χρονιά, το 1984, αποτελείται από 474 σελίδες και περιλαμβάνει 15 μελέτες, 2 δοκίμια, 2 λογοτεχνικά κείμενα, βιβλιογραφία και βιογραφικές ειδήσεις των συνεργατών. Ιδιαίτερος λόγος θα

¹⁰ Θα πρέπει εδώ να παρατηρηθεί ότι συχνά οι μνήμες αυτές εμπίπτουν στο σχηματισμό του φαινομένου που ο Benedict Anderson έχει περιγράψει με τον όρο «φαντασιακές κοινότητες», βλ. Μπ. ΑΝΤΕΡΣΟΝ, *Φαντασιακές κοινότητες*, μετάφρ. Ποθ. ΧΑΝΤΖΑΡΟΥΛΑ, Αθήνα 1997, σ. 26 κ.εξ.

¹¹ Ben. Yepes CHAMORRO, «Metodología de la investigacion en campo», *Investigacion en Culturas: Metodologías*, Medellín 1987, σ. 146-150.

¹² Βλ. σχετικά Γ. ΛΑΜΨΙΔΗΣ, *Οι πρόσφυγες του 1922. Η προσφορά τους στην ανάπτυξη της χώρας*, Θεσσαλονίκη 1992 (γ' έκδ.), σ. 67-104.

πρέπει να γίνει στο «Αφιέρωμα στα Εικοσιπεντάχρονα του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», που περιλαμβάνεται στον τόμο, με σχετικό πανηγυρικό λόγο, χρονικό των εορταστικών εκδηλώσεων και χρονολογικό πίνακα των κατά καιρούς διοικήσεως του Ομίλου. Συνεχίζεται και εδώ η συνύπαρξη κειμένων διαφορετικών κλάδων του επιστητού, ακόμη και αναπτυξιακών ή οικονομολογικών μελετών, αλλά και αναφερόμενων σε διαφορετικές περιόδους της θρακικής ιστορίας, με κοινό στόχο την ανάδειξη του θρακικού πολιτισμικού, ανθρωπογεωγραφικού και ιστορικού τοπίου.

Στο επίπεδο αυτό κυριαρχεί και πάλι ο «προσφυγικός» χαρακτήρας, όπως άλλωστε συμβαίνει και στα υπόλοιπα θρακικά επιστημονικά περιοδικά. Η προσφυγιά δημιούργησε την αίσθηση ότι μακριά από τις γεωγραφικές κοιτίδες του ο πολιτισμός των προσφύγων θα αλλοιωνόταν και θα αποτελούσε αντικείμενο πολιτισμικών συμφυρμών. Γι' αυτό και οι σχετικές σπουδές στράφηκαν κυρίως στους προσφυγικούς πληθυσμούς, άρα και εντοπίστηκαν κατά κύριο λόγο στους οικισμούς όπου οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν¹³. Η *Θρακική Επετηρίδα* ακολούθησε, στον τομέα αυτό, την ανάλογη πορεία και τον σχετικό προσανατολισμό και των υπολοίπων τοπικών θρακικών επιστημονικών περιοδικών, για τα οποία ειδικότερος λόγος έχει γίνει με άλλη ευκαιρία¹⁴.

Ο έκτος τόμος, αποτελούμενος από 428 σελίδες, είναι ο πρώτος κατά τον οποίο ανατρέπεται η παράδοση της τακτικής ετήσιας έκδοσης, καθώς καλύπτει την διετία 1985-1986. Στο εισαγωγικό άλλωστε σημείωμα, αυτό δικαιολογείται πλήρως:

«ο έκτος τόμος... κυκλοφορεί με μεγάλη καθυστέρηση και καλύπτει δύο χρονιές... Η καθυστέρηση οφείλεται κυρίως σε οικονομικές δυσχέρειες, αλλά και σε άλλα γενικότερα αίτια που δεν κρίνεται σκόπιμο να αναλυθούν εδώ. Η καθυστέρηση, όμως, αυτή δεν επηρέασε καθόλου την ποιότητα του τόμου, ο οποίος πιστεύουμε ότι συνεχίζει επάξια την παράδοση που δημιούργησαν οι προηγούμενοι».

Πράγματι, η παρατήρηση αυτή ευσταθεί πλήρως. Στον έκτο τόμο δημοσιεύονται 19 μελέτες, 4 λογοτεχνικά κείμενα, μία βιβλιοκρισία, βιβλιογραφικό δελτίο

¹³ Για τις εγκαταστάσεις αυτές των προσφύγων και την γεωγραφική τους κατανομή βλ. πρόχειρα Ιορδ. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗΣ, *Ο Γολγοθάς των Ελλήνων του Πόντου*, Αθήναι 1979, με χαρακτηριστικές περιγραφές. Επίσης βλ. Α. ΠΑΛΛΗΣ, «Φυλετικές μεταναστεύσεις στα Βαλκάνια και οι διωγμοί του Ελληνισμού (1912-1924)», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 1 (1977) 75-88. Μ. ΜΑΡΑΒΕΛΑΚΗΣ-Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Οι προσφυγικές εγκαταστάσεις στην περιοχή της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1993 (β' έκδ.) και Χρ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗ, *Προσφυγικοί οικισμοί στη Χαλκιδική κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα*, Θεσσαλονίκη 2005 (διδ. διατριβή), όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

¹⁴ Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Η λαογραφική προσφορά του Αρχείου Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού», *Εξώπολις* 20 (2006) 140-144.

και βιογραφικά συνεργατών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν εδώ τα χρονικά, όπου μετά από μια αναφορά σε βουλγαρικό συνέδριο για την Ποντική Θράκη δημοσιεύονται έγγραφα για την διοργάνωση του «1^{ου} Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Μελετών» (σ. 376-383). Πρόκειται για το συνέδριο «Βυζαντινή Θράκη-Πρόσωπο και Χαρακτήρας»¹⁵, του 1987, που ακολουθήθηκε από το «2^ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών» για την αρχαία Θράκη¹⁶, του 1992, από το «3^ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών» για την μεταβυζαντινή Θράκη¹⁷, του 1998, και από το «4^ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών» και πάλι για την βυζαντινή Θράκη¹⁸, του 2007. Συμπόσια με πραγματικά διεθνή χαρακτήρα και ανάλογη απήχηση, των οποίων τα πρακτικά εκδόθηκαν, και των οποίων η κυκλική περιοδικότητα, ανάλογη των τριών κυρίων διαιρέσεων της θρακικής ιστορίας, επανέρχεται συστηματικά, προσφέροντάς μας ένα αξιόπιστο επιστημονικό εργαλείο για την ανάπτυξη των ελληνικών θρακικών σπουδών και για τη γνώση της ιστορίας και του πολιτισμού της Θράκης, διαχρονικά.

Σταθμό αποτελεί και ο έβδομος τόμος, των ετών 1987-1990. Κι αυτό επειδή ενώ η χρονική περιοδικότητα διευρύνεται, αναλόγως των οικονομικών δυσχερειών του Ομίλου, η ποιότητα επαυξάνεται και διαρκώς βελτιώνεται. Ο τόμος αυτός, αποτελούμενος από 338 σελίδες, αποτελεί αφιέρωμα στον καθηγητή αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Γεώργιο Μπακαλάκη, με την αφορμή των ογδοηκοστών γενεθλίων του και με την επιμέλεια των μαθητών του Γεωργίου Γούναρη, Στέλλας Δρούγου, Χαραλάμπου Μπακιριτζή και Διαμαντή Τριαντάφυλλου. Περιλαμβάνονται εδώ 19 μελέτες, και είναι η μόνη φορά, στην ιστορική και εκδοτική διαδρομή του περιοδικού, που παραβιάζεται το κριτήριο της αποκλειστικά θρακικής θεματολογίας των μελετών, προς χάριν του τιμωμένου, καθώς μάλιστα ως συγγραφείς παρουσιάζονται ορισμένοι από τους σπουδαιότερους Έλληνες πανεπιστημιακούς, και μη, αρχαιολόγους. Και είναι σημαντικό ότι το περιοδικό έχει πλέον αναπτυχθεί επιστημονικά, ώστε να αναλαμβάνει με επιτυχία τέτοιας σπουδαιότητας και μεγέθους τιμητικά αφιερώματα.

¹⁵ Ch. BAKIRTZIS (ed.), *Proceedings of the 1st International Symposium on Thracian Studies. Byzantine Thrace: Image and Character (Komotini 1987)* [= *Byzantinische Forschungen* 14 (1989)].

¹⁶ Διαν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ-Δ. ΤΕΡΖΟΠΟΥΛΟΥ (επιμ.), *Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών «Αρχαία Θράκη» 1-2, Κομοτηνή 1997.*

¹⁷ *Πρακτικά 3^{ου} Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών «Μεταβυζαντινή Θράκη (1Ε'-1Θ' αι.)», Κομοτηνή 2005.*

¹⁸ Ch. BAKIRTZIS-N. ZEKOS-X. MONIAROS (eds.), *Proceedings of the 4th International Symposium on Thracian Studies. Byzantine Thrace: Evidence and Remains (Komotini, 18-22 April 2007)* [= *Byzantinische Forschungen* 30 (2001)].

Ο όγδοος τόμος, του 1991, αποτελείται από 510 σελίδες. Όπως σημειώνεται και στο εισαγωγικό κείμενο, κυκλοφορήθηκε μόλις επτά μήνες μετά τον προηγούμενο, και τούτο επειδή η προετοιμασία των δύο τόμων, του αφιερωματικού και του κανονικού ήταν σχεδόν παράλληλη. Επίσης εδώ προαναγγέλλεται, σε ειδικό παράρτημα, η διοργάνωση του «2^ο Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών», με θέμα «Αρχαία Θράκη-Αρχαίοί, κλασικοί, ελληνιστικοί, ρωμαϊκοί χρόνοι» (σ. 495-501), σύμφωνα με όσα σχετικά προαναφέρθηκαν. Στον τόμο δημοσιεύονται 15 μελετήματα Ελλήνων και ξένων συγγραφέων, τα σχετικά με το «1^ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών», πανηγυρικοί λόγοι, 5 λογοτεχνικά κείμενα, 4 βιβλιοκρισίες, βιβλιογραφική ενημέρωση και βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων.

Με τον ένατο τόμο, που αποτελείται από 486 σελίδες, το περιοδικό επανέρχεται στην καθιερωμένη περιοδικότητά του, καθώς αυτός καλύπτει τα έτη 1992-1994. Στον τόμο δημοσιεύονται 21 μελέτες, 4 βιβλιοκρισίες, βιβλιογραφική ενημέρωση και τα καθιερωμένα βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων. Σε παράρτημα παρέχονται έγγραφα σχετικά με το «2^ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών» (σ. 463-478). Εκτός από τη μερική ανανέωση του συγγραφικού δυναμικού και της θεματολογίας του τόμου, ενισχύεται πια η αμιγώς επιστημονική μορφή του, με την παράλειψη των σελίδων της λογοτεχνίας και των χρονικών, κάτι που θα καθιερωθεί και στους τόμους που θα ακολουθήσουν. Ενισχύεται έτσι η εικόνα ενός εξελισσόμενου επιστημονικού περιοδικού, που προσαρμόζεται στις επιταγές των καιρών, καθώς από την δεκαετία του '90 ο θρακικός χώρος έχει αποκτήσει δικά του λογοτεχνικά και πνευματικά περιοδικά (όπως λ.χ. το περιοδικό *Εξώπολη* της Αλεξανδρούπολης), που μπορούν να φιλοξενήσουν την αντίστοιχη ύλη, χωρίς αυτή να αναμειγνύεται με τα επιστημονικά και ερευνητικά δημοσιεύματα.

Ο δέκατος τόμος καθυστέρησε να εκτυπωθεί περισσότερο, καθώς καλύπτει το χρονικό διάστημα 1995-1998, αποτελείται δε από 487 σελίδες. Στο μεταξύ όμως η ζωή και η επιστημονική δραστηριότητα του Ομίλου έχουν προχωρήσει. Έτσι, εκτός από τις 21 μελέτες και τις 2 βιβλιοκρισίες, την βιβλιογραφική ενημέρωση και τα καθιερωμένα βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων, σε παράρτημα δημοσιεύονται έγγραφα σχετικά με το «3^ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών» (σ. 469-477), το αφιερωμένο, κατά τα προαναφερθέντα, στην μεταβυζαντινή Θράκη. Εξ άλλου, με τον τόμο αυτό συνεχίζεται και ενισχύεται η προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων για την ιστορία και τον πολιτισμό της Θράκης από διάφορα αρχεία, συστηματική

επιτόπια έρευνα¹⁹ και αρχειακά ή μουσειακά σύνολα, ώστε να σχηματιστεί ένα κρίσιμο σώμα στοιχείων, για μελλοντικές περισσότερο συνθετικές και αμιγέστερα ερμηνευτικές, προσεγγίσεις.

Τέλος, ο ενδέκατος τόμος, με τις 459 σελίδες του, σημειώνει την μεγαλύτερη εκδοτική καθυστέρηση – η οποία ασφαλώς δεν είναι άσχετη με την γενικότερη δημόσια και ιδιωτική οικονομική δυσπραγία της «κρίσης», η οποία έχει επηρεάσει αναπόφευκτα και την δραστηριότητα του Ομίλου– καθώς καλύπτει μία ολόκληρη δεκαετία, δηλαδή τα έτη 1999-2009. Επίσης για πρώτη φορά δεν δημοσιεύονται εδώ άλλα κείμενα, ούτε καν βιογραφικά συνεργατών, παρά μόνον 21 μελέτες και μια εκτενής παρουσίαση των δίτομων πρακτικών του «2^ο Διεθνούς Συμποσίου Θρακικών Σπουδών», για την αρχαία Θράκη, που είναι επίσης, όπως προαναφέρθηκε, έκδοση του Ομίλου. Το μέλλον θα δείξει αν η καινοτομία αυτή θα συνεχιστεί ή αν θα επανέλθουμε στην αρχική διάρθρωση των περιεχομένων του περιοδικού.

Παραλλήλως, εκδόθηκαν αυτοτελείς τόμοι και παραρτήματα της *Θρακικής Επετηρίδας*. Πρόκειται για τα βιβλία των Ι. Μεϊμάρη και Χαρ. Μπακιρτζή για τις ελληνικές επιγραφές υστερορωμαϊκών και παλαιοχριστιανικών χρόνων από τη Δυτική Θράκη, για την μελέτη της γλώσσας των Πομάκων και την Θρακική Λαογραφική Βιβλιογραφία του γράφοντος – της οποίας οι αναλυτικοί πίνακες τυπώθηκαν στον 11^ο τόμο–, για την μελέτη σχετικά με την καθημερινή ζωή της Θράκης του 14^{ου} αιώνας στο έργο του Εφραίμ από την Αίνο, σε γαλλική γλώσσα, και πάλι του γράφοντος, για την μελέτη της παρουσίας της Θράκης στην αττική εικονογραφία του 5^{ου} αιώνα, της Δέσπ. Τσιαφάκη, για τον τόμο που περιλαμβάνει τα πλήρη και βιβλιογραφικά υπομνηματισμένα κείμενα του κύκλου ομιλιών για τις σχέσεις Αγίου Όρους και Θράκης, αλλά και για τα πρακτικά των 2^{ου} και 3^{ου} Συμποσίου Θρακικών Σπουδών, σε δύο και έναν αντιστοίχως ογκώδεις και πολυσέλιδους τόμους μεγάλου σχήματος, τα στοιχεία των οποίων παρατέθηκαν παραπάνω, καθώς επίσης και για τον σημαντικό και βιβλιογραφικά ενημερωμένο οδηγό του Αντ. Λιάπη για την Κομοτηνή και την περιφέρειά της.

Με βάση την παρουσίαση των περιεχομένων των τόμων του περιοδικού, που προηγήθηκε, μπορούμε πιστεύω να διατυπώσουμε ορισμένες παρατηρήσεις και διαπιστώσεις, οι οποίες αφορούν και τη γενικότερη συμβολή του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής» στην εξέλιξη των τοπικών θρακικών σπουδών. Πρέπει εξ

¹⁹ Για τη θέση της επιτόπιας έρευνας στο πλαίσιο των τοπικών σπουδών γενικότερα, βλ. Marg. YOKOM, «Fieldwork, gender, and transformation», *Southern Folklore* 47 (1990) 33-35.

αρχής να παρατηρήσουμε ότι η *Θρακική Επετηρίδα* ακολούθησε το υπόδειγμα των καλών ελληνικών τοπικών επιστημονικών περιοδικών, μέσω των οποίων σημαντικά προήχθη η επιστήμη και η έρευνα στον ελληνικό γεωγραφικό και πολιτισμικό χώρο. Ειδικότερα στην Θράκη τα υπάρχοντα έγκυρα περιοδικά ήταν το *Αρχαίον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού*, το γνωστό και ως *Αρχαίον Θράκης*, τα μέχρι σήμερα εκδιδόμενα *Θρακικά*, του «*Εν Αθήναις Θρακικού Κέντρου*» και τα *Θρακικά Χρονικά* της Ξάνθης –και αναφέρομαι βεβαίως στα προγενέστερα και στα σύγχρονα της εμφανίσεως και της αναπτύξεως της *Θρακικής Επετηρίδας* θρακικά περιοδικά έντυπα–.

Η *Θρακική Επετηρίδα* έχει μια αυτόνομη θέση στον εκδοτικό αυτό μικρόκοσμο, έχει εξ αρχής την δική της ξεχωριστή επιστημονική και εκδοτική φυσιογνωμία, που σαφώς κλίνει προς την επιστημονική έρευνα, αν και δεν λείπουν από τα περιεχόμενά της, ως και τον όγδοο τόμο, και ορισμένες λογοτεχνικές συμβολές. Αυτό δίνει ιδιαίτερο χαρακτήρα και διαμορφώνει ξεχωριστή φυσιογνωμία στο όλο εκδοτικό εγχείρημα, καθιστώντας την *Θρακική Επετηρίδα* πρωτοπόρο επιστημονικό έντυπο στον χώρο του.

Η δεύτερη παρατήρηση σχετίζεται με την απήχηση της *Θρακικής Επετηρίδας* στον ελληνικό επιστημονικό χώρο, η οποία είναι ευρεία και ευδιάκριτη. Στους τόμους του περιοδικού, αλλά και στις αρχαιακές συλλογές του Ομίλου, έχει θησαυριστεί μεγάλο μέρος ανέκδοτου αρχαιακού και λαογραφικού υλικού της Θράκης, που διατίθεται στους ενδιαφερόμενους ερευνητές. Πριν την ίδρυση του «*Λαογραφικού Αρχαίου*» και στη συνέχεια του «*Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας*» στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, της Σχολής Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, που από το 1992 έχουν αναλάβει συστηματικά το έργο αυτό²⁰, ο «*Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής*» δια του περιοδικού του ανέλαβε το έργο

²⁰ Στο πλαίσιο των πανεπιστημιακών λαογραφικών αρχείων, για τα οποία βλ. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «*Πανεπιστημιακά Λαογραφικά Αρχεία: συγκρότηση, περιεχόμενο και αξιολόγηση*», *Λαογραφία* 42 (2010-2012) [Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου 100 χρόνια Ελληνικής Λαογραφίας 1909-2009, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 11-13 Μαρτίου 2009-Πρακτικά Ημερίδας «*Η έρευνα των λαϊκών διηγήσεων στον ελληνικό και τον διεθνή χώρο*», επιστημονική επιμέλεια Μηνάς Αλ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ-Γ. Χ. ΚΟΥΖΑΣ] 113-127. Πρβλ. Μ. ΜΗΛΙΚΟΥ-ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ, «*Χειρόγραφες συλλογές πρωτογενούς λαογραφικής ύλης του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1996-1986)*», *Παρουσία* 5 (1987) 539-550. Η ΙΔΙΑ, «*Λαογραφικών Αρχαίων, Μουσειακή συλλογή και Βιβλιοθήκη παρά τη έδρα Λαογραφίας*», *Επιστημονική Επετηρίς Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών* 22 (1970-1971) 399-401. Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ, «*Έδρα Λαογραφίας-Σπουδαστήριο Λαογραφίας μετά προσηρητημένης λαογραφικής συλλογής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύντομον χρονικόν 1964-1972*, εν Αθήναις 1974.

της καταγραφής και διάσωσης του πρωτογενούς θρακικού λαογραφικού υλικού²¹. Είναι δε απολύτως χαρακτηριστικό του λαογραφικού αυτού ενδιαφέροντος του Ομίλου, στα πλαίσια της μελέτης του θρακικού λαϊκού πολιτισμού, ότι σε τόμους του περιοδικού του δημοσιεύθηκαν οι κατάλογοι του ήδη υπάρχοντος σε διάφορα αρχεία θησαυρισμένου λαογραφικού υλικού²², ώστε να βοηθηθεί η έρευνα αλλά και ο σχεδιασμός μελλοντικών καταγραφών λαογραφικής ύλης στον πολυσήμαντο από πολιτισμική άποψη θρακικό χώρο.

Λόγω των ιστορικών περιπετειών του θρακικού χώρου στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, μεγάλο μέρος της τοπικής θρακικής ιστορίας και λαογραφίας είναι αφιερωμένο στην καταγραφή και μελέτη των ιστορικών και πολιτισμικών μνημών και δεδομένων που οι πρόσφυγες έφεραν μαζί τους²³, όπως και προηγουμένως αναφέρθηκε. Πρόκειται για ένα γενικότερο χαρακτηριστικό των θρακικών τοπικών σπουδών, το οποίο βεβαίως αντανακλάται και στην περίπτωση του σχετικού έργου τόσο του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», όσο και του επιστημονικού τοπικού περιοδικού του.

Αυτή η διαμόρφωση μιας εθνοτοπικής προσφυγικής ταυτότητας κυριαρχεί όχι μόνο στα επιστημονικά μελετήματα, αλλά και στα λογοτεχνικά έργα που περιλαμβάνονται στους τόμους της *Θρακικής Επετηρίδας*, και δίνει τον τόνο στο όλο εγχείρημα: πρόκειται για μια προσπάθεια διατήρησης της μνήμης, μέσω αναγωγών στην τραυματική εμπειρία της προσφυγιάς, που έχει διαπιστωθεί και

²¹ Σχετικά με την συλλεκτική προσπάθεια των Ελλήνων λαογράφων, ήδη από τις απαρχές των λαογραφικών σπουδών στον τόπο μας, βλ. Αικ. ΠΟΛΥΜΕΡΟΥ-ΚΑΜΗΛΑΚΗ, «Αναδιφώντας την “Υλη Πολίτου”. Ο Νικόλαος Πολίτης και οι συλλογείς λαογραφικού υλικού», *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας»* 2, Αθήνα 2012, σ. 765-823. Ελ. ΨΥΧΟΓΙΟΥ, «Οι συλλογείς λαογραφικού υλικού. Παράλληλα κείμενα από την Ηλεία», *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης...»* 2, ό.π., σ. 1047-1079. Δ. ΔΑΜΙΑΝΟΥ, «Ο Σπυρίδων Εμμ. Στάθης και η λαογραφική έρευνα στα Κύθηρα», *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης...»* 1, Αθήνα 2012, σ. 297-307. Ρ. ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ, «Ο Ν. Γ. Πολίτης και οι εκπαιδευτικοί ως συλλογείς λαογραφικού υλικού», *Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου «Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης...»* 1, ό.π., σ. 327-341, όπου βιβλιογραφία και ανάλογα παραδείγματα.

²² Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Πρωτογενές λαογραφικό υλικό της Θράκης», *Περί Θράκης* 2 (2002) 251-256. Ο ΙΔΙΟΣ, «Λαογραφική έρευνα και πρωτογενές λαογραφικό υλικό της Θράκης Α'», *Θρακική Επετηρίδα* 9 (1992-1994) 39-69. Ο ΙΔΙΟΣ, «Λαογραφική έρευνα και πρωτογενές λαογραφικό υλικό της Θράκης Β'», *Θρακική Επετηρίδα* 10 (1995-1998) 119-159.

²³ Για τα ζητήματα που συνδέονται με την καταγραφή των μνημών και των προφορικών αυτών παραδόσεων γενικότερα, βλ. Δ. ΤΣΑΟΥΣΗΣ, «Η εθνοτοπική ταυτότητα ως αναλυτική κατηγορία και ως κοινωνική πραγματικότητα», στο βιβλίο της Μαρ. ΒΕΡΓΕΤΗ, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 16.

σε άλλες ελληνικές περιοχές²⁴, όπου εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες του διωγμού του 1922. Αυτό το χαρακτηριστικό πρέπει να το έχει πάντοτε προ οφθαλμών ο μελετητής που θα χρησιμοποιήσει το περιοδικό, ως βασικό στοιχείο της επιστημονικής του ταυτότητας.

Στην πραγματικότητα, η *Θρακική Επετηρίδα* ήρθε να πληρώσει ένα κενό που θα έπρεπε να έχει απασχολήσει τους ανάλογους κρατικούς φορείς της οργανωμένης επιστημονικής έρευνας. Με ελάχιστα μέσα, αλλά με μια ευδιάκριτη αγάπη για τη Θράκη, το «Κέντρο Θρακικών Μελετών», το περιοδικό του *Θρακική Επετηρίδα*, οι αυτοτελείς εκδόσεις και τα διεθνή του συνέδρια, το επιστημονικό δηλαδή σκέλος του πολυπράγμονος «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», στα χρόνια της λειτουργίας του κατάφερε να αποτελέσει ένα συστηματικό ερευνητικό κέντρο θρακικών σπουδών. Κέντρο που δημιούργησε και ενεργοποίησε ο «Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής», συσπειρώνοντας τις δυνάμεις Θρακών και μη Θρακών επιστημόνων, εμφορούμενων από την ίδια αγάπη για τη Θράκη, και αποφασισμένων να προσφέρουν σε αυτήν, το κατά δύναμιν²⁵.

Κέντρο που στηρίζει τη λειτουργία του συχνά στην εκζήτηση οικονομικών πόρων από κρατικούς ή άλλους φορείς. Γιατί η μελέτη της ιστορίας και του πολιτισμού μας αποτελεί έργο ουσιαστικής εθνικής αυτογνωσίας και αυτοσυνείδησης. Στην προσπάθεια αυτή, η συνέχιση της έκδοσης περιοδικών όπως η *Θρακική Επετηρίδα*, με ιδιαίτερη τοπική στόχευση και αναφορά, αποτελεί βαρύνον έργο μελέτης και ανάδειξης της πολιτισμικής και ιστορικής ταυτότητας, μελέτης και προβολής της ιδιοπροσωπίας του Γένους, στις επιμέρους τοπικές εκφάνσεις της.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η συγκρότηση και έκδοση των τόμων του περιοδικού, αλλά και η συνέχιση των επιστημονικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής» είναι πραγματικά άθλος, λαμβανομένων υπόψη των κάθε είδους –και κατά μείζονα λόγο των οικονομικών– δυσχερειών που το έργο αυτό συνεπάγεται. Καρπός εθελοντικής εργασίας, εμφορούμενης από την αγάπη προς την ιδιαίτερη πατρίδα και τον γενέθλιο τόπο για τους Θρακιώτες, αλλά και από την αγάπη για την Θράκη και τους ανθρώπους της για τους

²⁴ Πρβλ. Ρ. ΚΑΚΑΜΠΟΥΡΑ, «Ο μικρασιατικός ξεριζωμός στις προσωπικές αφηγήσεις και τη λογοτεχνία», *Λαϊκός πολιτισμός και έντεχνος λόγος (ποίηση-πεζογραφία-θέατρο). Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου 1*, Αθήνα 2013, σ. 453-469, με συζήτηση γύρω από την πολιτισμική σημασία παρόμοιων στάσεων και επιλογών ζωής.

²⁵ Βλ. σχετικά Γαρ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ, «Η σημασία του χώρου στη σύγχρονη Λαογραφία», στον τόμο Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ-Μ. Γ. ΣΕΡΓΗΣ (διεύθυνση), *Ελληνική Λαογραφία: ιστορικά, θεωρητικά, μεθοδολογικά, θεματικές 2*, Αθήνα 2012, σ. 487.

ετερόχθονες, η *Θρακική Επετηρίδα* συνεχίζει την παράδοση των ελληνικών τοπικών επιστημονικών περιοδικών²⁶, αλλά και της επιστημονικής προσφοράς της ελληνικής επαρχίας, που συχνότατα συναγωνίζεται επάξια και ξεπερνά την αντίστοιχη δραστηριότητα των μεγάλων αστικών κέντρων της Ελλάδας.

Με βάση όσα αναλυτικά προαναφέρθηκαν, προκύπτει ότι το έργο του «Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής», ιδιαίτερα στον τομέα της έρευνας και μελέτης της ιστορίας, της αρχαιολογίας και της λαογραφίας της Θράκης, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα οργανωμένης δράσης τοπικών σπουδών. Πρόκειται για υπόδειγμα οργάνωσης ερευνών σε τοπική βάση, αλλά με επιστημονικά εργαλεία και με βάση τις μεθόδους της επιστήμης, στην οποία πρωταγωνιστούν κατά κανόνα όχι ερασιτέχνες, αλλά ειδικοί ερευνητές και μελετητές. Για τους λόγους μάλιστα αυτούς πρόκειται για ένα ιδιαίτερος σημαντικό παράδειγμα, που μπορεί να χρησιμεύσει ως πρότυπο για την οργάνωση των τοπικών επιστημονικών σπουδών και σε άλλες ελληνικές, και μη, περιοχές.

²⁶ Βλ. Μ. Γ. ΒΑΡΒΟΥΝΗΣ, «Οι τοπικές σπουδές στην Ελλάδα, τέλη 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αιώνα: ανάμεσα στην ιστορία και τη λαογραφία», *Πρακτικά ΚΑ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 175-187. Ο ΙΔΙΟΣ, «La laografía y los estudios locales en la investigacion del Folclore Griego Contemporaneo», *Estudios Neogriegos* 3 (1999) 77-90.

Discusiones y reseñas

- P. CESARETTI-B. HAMARNEH, *Testo agiografico e orizzonte visivo. Ricontestualizzare le Vite dei saloi Simeone e Andrea* (BHIG 1677, 115z) (por J. SIMÓN PALMER), 371.- Anna LAMPADARIDI, *La conversion de Gaza au christianisme: La Vie de S. Porphyre. Edition critique, traduction, commentaire* (por M. HERRERO DE JÁUREGUI), 375.- *Concilium Uniuersale Nicaenum Secundum. Concilii Actiones VI-VII. Tarasii et Synodi Epistulae. Epiphanii sermo laudatorius. Canones. Tarasii epistulae post synodum scriptae. Appendix Graeca*, ed. E. LAMBERZ (por M. CABALLERO), 377.- *Commentaria et lexica Graeca in papyris reperta. Pars I. Commentaria et lexica in auctores. Vol. 1. Aeschines-Bacchylides. Fasc. 2.2. Alexis-Anacreon*, a cura di E. ESPOSITO, A. PORRO, M. FARIOLI, M. MOLFINO (por J. M. FLORISTÁN), 381.- *Reading Eustathios of Thessalonike*, ed. by F. PONTANI, V. KATSAROS, V. SARRIS (por J. M. FLORISTÁN), 383.- Andrea Massimo CUOMO (ed.), *Ioannis Canani de Constantinopolitana obsidione relatio*. A critical edition, with English translation, introduction and notes of John Kananos' Account of the siege of Constantinople in 1422 (por J. M. FLORISTÁN), 389.- Nàdia PETRUS PONS, *Alchoranus Latinus quem transtulit Marcus canonicus Toletanus* (por Á. CANCELA CILLERUELO), 394.- Ilias TAXIDIS, *Les épigrammes de Maxime Planude. Introduction, édition critique, traduction française et annotation* (por J. ÁNGEL Y ESPINÓS), 400.- D. BOOMS-P. HIGGS, *Sicily: culture and conquest*. Catálogo de la exposición (London, British Museum, 21 April-14 August 2016) (por M. CORTÉS ARRESE), 403.- T. GAUTIER-K. KAVAFIS, *Constantinopla. Eterno viaje a Ítaca* (por M. CORTÉS ARRESE), 405.- J. SIGNES CODOÑER, *La quimera de los gramáticos. Historia de la voz media del verbo griego en la tradición gramatical desde Apolonio Discolo hasta Ludolf Küster y Philipp Buttmann* (por G. MARÍN CASAL), 408.- Miguel CORTÉS ARRESE, *Escenarios del arte bizantino* (por S. MORALES CANO), 413.- Pierre GILLES, *Topografía de Constantinopla*, intr., trad. del latín y notas de Domingo F. Sanz, ensayos preliminares de P. Bádenas de la Peña y M. Ángel de Bunes Ibarra (por L. A. DE CUENCA), 418.- Pedro BÁDENAS DE LA PEÑA, *Cavafis. Poesía completa* (por F. J. ORTOLÁ SALAS), 420.- Sarantis ANTÍOCOS, *SER-pentinata I*, dibujos de M. Alcorlo, prólogo de C. Janés; *SER-pentinata II*, dibujos y prólogo de M. Alcorlo; *LUZAZUL*, con 18 dibujos de M. Alcorlo y el poema MOVIMIENTO de C. Janés (por J. R. DEL CANTO NIETO), 424.-